

M ü c m e l Y a z ı l a r**UMUMİ ÇİZGİLERİ ÜZERİNDE TABABET.**

1.

Hayat, Sıhhat ev Hastalık**Doktor Süreyya Ali.**
İstanbul.

Hayat, sıhhat, hastalık gibi görünüşte anlaşılması ve ta'rifî kolay zannolunan bu mefhumlar nice yıllardanberi ne tamamen anlaşılmiş ne de iyice ta'rif olunabilmiştir. Eski ve yeni kitaplarda bu mevzu'larda yazılan uzun satırlar âdetâ kelime değişikliğinden ibaret kalıyor. Maahâzâ, eskilmeyen ve yeniden yeniye ilâve olunan fikirlerle bu bahisler dâima tazelenmektedir.

HAYAT :

Filozofların, tabiplerin, physiologist'lerin hali hâzır ilmi zenginleştiren bir çok mesai ve keşiflerine rağmen hayatın mahiyeti henüz örtülü kalmış ve ilk mütefekkirlerin asırlar arasından süzülüp gelmiş olan fikirleri tekrar tekrar münakaşa ve ta'dil olunmakla beraber hayatın hakikatine ait düşünce ve nazariyeler hararetili muarızları ve gayretli taraftarları birbiriyle dâima çarpıştırmakta bulmuştur.

Hayat, lûğatta şöyle târif edilmiştir : Şahsın neşvünema ve muhafazasına hâdim olmak üzere uzuvların ifa eylediği vezaifin neticesi veyahut doğumdan helâke kadar canlı uzviyetin yaptığı fiillerin hey'eti mecmuasıdır.

Hayatın mahiyetini gûya izah etmek için eskiden üç nazariye konmuş; kısaca :

1. *Animisme.* - Bu, bütün mithologie'nin esasında görülün ve daima tekrar olunan eski bir doctrine'dir. Tıbbî Animisme'in formülünü Stahl vermiştir. Buna göre müteakkil, mütefekkir (*Conscient de sai*) ve maddeyi canlandıran, hareket ettiren ve tefessuha mükâvemet veren bir tek ruh vardır. Bu nazariyece hastalık : Ruhun, e'fal ve vezaif arasında muvazenatı yeniden te'sis ve muzır madde defetmeğe ma'tuf bir sa'yı gibi telakki olunmak lâzımgelir.

2. *Vitalisme.* - Pythagore, Platon, Aristote, Sénèque den Bacon'a varıncıya kadar «kesreti ervah» ı müdafaa eden filozoflardan sâdir olmuş bir nazariyedir. Eski yunaniler iki, bazıları üç ruh kabul ediyorlardı.

1. «Nous» namıyla yâd edilen ve fikrin

(Esprit) en yüksek e'falini idare eden mütefekkir, müdrük (intelligent) ve lâyemût bir ruhtur - 2. Hayat ve muhabbet ruhdur : Psyché (esâtirde Eros'un ma'sukası). 3. Pneuma denilen ve bütün makineye hayat ve hareket ilka eden nefhadır. Vitalisme doctrini mütefekkir ruh ile ihya edici (vivifiant) ruhu birbirinden ayırır. Canlandırıcı ruh ya bir danedir, yahut vazife adedi kadar münkasem bulunabilir; bu suretle Paracelse ve Helmont doctrinlerine girilmiş olur, yani; her uzuv kendisinin teşekkülüne riyaset ve işlemesini te'min eyleyen bir *Archée* (eski yunanca commander manasına) tarafından sevk ve idare olunur; her uzva müekkel olan *archée*'ler bir *Archee superieure*'ün emir ve tabiiyeti altında bulunurlar, bunun fevkinde de «hassas ruh» (*l'âme sensible*) vardır. Bu da bizzat «lâyemût ruh» (*l'âme immortelle*) in zarfından (enveloppe) başka bir şey değildir. *Archée superieure* tabii halini muhafaza eyledikçe ve bununla tâli *archée*'ler arasında âhenk ve vıfak (accord) bulundakça sıhhat devam eder, aksi takdirde müvazenet (sıhhat) bozulur.

Neo-spiritualisme nazariyesi. Bu gün canlının physico-chimique kuvvetlerin tesirine tâbi bulunduğunu kabule mecburiyet hasıl olmuştur. Bichat, Cuvier, Y. Müller hayatın esasen harici kuvvetlere karşı bir mücadele ile mütemyiz olduğunu düşünmüşlerdir. Bununla beraber bazı hayati tezahürlerin hususi bir mahiyeti haiz olduğu, hususi bir principe tabii bulunduğu, camii maddeyi idare eden kuvvetler ile âhenk ve irtibatla bulunmadığı kabul olunmuş : Meselâ Bunge imtisası muvazzaf hücrelerde bir temyiz (discernement) keyfiyetinin mevcudiyetinde ısrar ediyor. Yani bu hücrelerin bir istifâ yaptıklarını ve âdeta şuurlu bir tenbihe (incitation intelligente) muti, gibi göründüklerini, keza Heidenhein ifrazatın hulûl kanunlarını tamamen ta'kip etmediğini kaydediyor; Ch. Boehr yapılan tedkiyat ve mesâiye istinaden mübadele teneffüsü için aynı istidlâl ve istintaca varıyor.

Filvaki' Neospiritualiste nazariyelerin dayandığı vakıaları (faits) physique ve kimyanın keşfiyat ve terakkiyatı tamamen izaha henüz muktedir değildir. Maahâzâ bundan dolayı hususi bir principin müte-

hâlesini kabul etmek lâzımdır, yoksa tahlili daha ileri götürerek meçhulü ma'luma irca etmeyi tecrübe mi icab eder? Birinci s'uale müsbet cevap verince métaphysique bir ifade ile mes'ele halledilmiş olur. Fakat ulemânın vazifesi tahlili ilerleterek taharrî yolunda yeni ve faydeli neticelere varmaktır. Bu itibarla henüz tam izah formülleri bulunamayan hayatî hadiselerin (imtisas, ifrazat ilh.) izahı için hususî bir principe kabul etmek taharrî yolunda durmak ve kelime ile iktifa etmek demektir; binaenaleyh taharrîyat ve tahlilâta devam olunur, bunun müspet bir neticeye varup varmayacağını müstakbel gösterir.

Son zamanlarda ulemâ, uzviyette fizikî ve kimyevî hadiselerin izahını kavanini tabliyyeye terk etmekle beraber akıl ve ruh tezahuratına ayrı bir mevki vermişlerdir; o halde bu tezahurlar münasebeti kuvva (Correlation des forces) kanunlarından hariç kalmıyor. Bu cihet uzun münakaşalara geçecek kadar mühimdir. Binaenaleyh bir çok noktaları tadil ve terk edilmekle beraber « doctrine espiritualiste » kuvvetli bir mevki' muhafaza etmektedir. Bu mesleğin bir çok meşhur ve namdar mümessil ve taraftarları vardır. Virh'ovv bile hayat hadiselerini izah için kuvveyi hayatiye kabul ediyor idi.

3. *Monisme*. Néospiritaliste'lerin ceht ve gayretlerine rağmen hali hazırda münasebeti kuvva kanunlarından hariç her türlü prensippin müdahalesini redde ma'tuf bir meyl vardır. Bu taktirce iki vaz'iyet hasıl olur: hayatı temyiz ve tavsif eden müteaddit ve mütenevvî, hadiseler maddenin hususî bir teazzisinden münbaistir; yahut maddede tezahür eden kuvvetler bunda az çok tahavvülâta uğrayan kevnî kuvvetler (forces cosmiques) den başka bir şey değildir. O halde hayatın mahiyeti hakkındaki nazariyeler ruhi ve maddî olmak üzere iki esasa ayrılmış oluyor.

Unicisme, akli ve ruhi tezahurlarda dahil olmak üzere bütün hayatî fiilleri ma'denin umumî hasaları ile izaha çalışan materialiste bir nazariyedir. Bi'lâhare nazariyatı harekiye (*Theorie cyne-tiques*) galebe edince uniciste'ler hayatı bir hareket ve canlıları da işlemeşi enerjétique kanunlarına tabi birer makine telâkki etmeye meyletmişlerdir. Bu şekilde canlılar muhitî kuvvetlere karşı mücadele şöyle dursun bi'akis bunlara tabi olur ve faaliyet unsurlarını bu kuvvetlerden iktibas ederler. Bu taktirce - hatta en muğlakları da dahil olduğu halde - bütün fiiller (ihtisaset, tefekkür, volition) git gide esrarengiz karakterlerini gaip etmiş olacaklar.

Muhtelif fe'aliyetlerin tezahuratına medar olacak « energie » yi cem'etmek üzere canlının yaptığı bir takım muameleler gerçî kendisini (kimyevî bir makine) telâkki ettirebilir, ancak bu makine kendiliğinden tekâmül, t'madî ve tekessüre olan kabiliyeti itibariyle beşerin şimdiye kadar imâl ve intifa eylediği âle t l e r d e n çok farklıdır.

Spiritaliste doctrine lere merbut olmakla beraber bir çok ulemâ guddeler ifrazının ve içtîda hadiselerinin sevk ve idaresini belki muhitî kuvvetlerin tesirine terk ederlerdi; fakat canlılarının umumî te-

kâmülünü (Ontogénique et phylogénique) izah veyahut bunların neşvünümâsına, şekillerinin idamesine verasetle müntekel scciyelerin sebât veya tahavvülüne müessir ve hakim olan kuvvet ve kanunların mahiyetlerini idrâk mevzuubahis olunca « principe vital » kabulünden vazgeçemiyorlar.

Principe vital, bazı physiologiste'ler tarafından git gide bir « puissance directrice » e irca, olunmuş ise de bu bir kelime oyunundan ibaret kalmıştır. Hucrede carî olan bütün bu hadiselerin fizikî ve kimyeyî âlâmetlerden ibaret olduğunu isbat etmek belki kolaydır; fakat bir nokta henüz hiç bir suretle aydınlatılmamıştır: Hucrenin nasıl yaşadığı görülmüyor ve izah ediliyor, lâkin hayatın nasıl başladığı hâlâ muamma halinde şimdiye kadar hayattar maddelerin tekvinine muvaffak olunamamıştır.

Canlı madde aslî seciyesini muhafaza etmektedir. Üzvi veya ma'denî bir mahlûl alınıp da hareketle takım edilse bunun içinde kendiliğinden bir canlı beliremez. Pek ma'rûf olan bu tecrübe (Génération spontanée) nin mevcut olmadığını, küreyi arz üzerinde zuhur eylediğinden beri hayattar maddenin ancak tekâmül eylediğini ve yeniden tekevün eylemediğini gösterir; o halde canlı madde gaip olacak olursa (!) seyyaremizin hali hazır şeraitinde tekrar vücuda gelmeyecek demektir.

Mahiyet ve hadisatı hayatiyeyi izah için métaphysique bir principe vital kabul edenlere karşı mu'terizler bu ciheti sırf fizikî ve kimyevî kanunlarla izah ve isbat edebilmişler mi? Principe vital kabulü ne derece métaphysique addedilirse maddedin tarzı mahsusta teazzisi» formülü de o nisbette mücerret sözden ibarettir; filvaki, canlıların teşekkül ve tekâmülü o basit düstür ile nasıl kabili izah olur? Meselâ insanda ve hayvanda erkek hucre biraz protoplasma, büyükçe bir nüve (Chromatin) den, keza dişî hucre (beyza) çok miktarda protoplasma ile nisbeten küçük bir nüveden mürekkeptir; bu iki (veya yarım) hucre telkih ile birleşince tam bir hucre doğar, bu da 2, 4, 8.. ilh. nisbeti üzere çoğalmakla başlar; tekessür bir safhaya vassıl olunca nesiçleri ve cihazları terkip ederek hücrelerin « Spécialisation » nu baş gösterir; tekâmül git gide ilerileyecek, nihayet her nev' için muhtelif müddet sonunda hariçte yaşamağa kabiliyetli bir mahîûk meydana gelir. Şimdi bu kadar ince ve mütenevvî, hususiyetler o iptidaî ve basit hücrelerin neresinde meknuz idi? bunların nescî, hikemî ve kimyevî terkipleri ve mürekkipleri malûmdur: Kemik, adâle, âsâp, ev'iyeye ilh. teşekküllerinin hususî hücreleri nüvenin veya protoplasmının neresinde saklı idi? O halde basit gördüğümüz

hücrede « ancestral » öyle büyük bir kudret ve spécialisation kabiliyeti meknuz bulunuyor. Her kuvvet gibi bunun da mahiyeti bittab' malûm değildir. Nebatat zümresi için de böyledir. Âlemlerin hilkatide henüz muamma halindedir « enigme universel ». Meşhur Kepler, seygaratı mahreklerinde sevke müekkel bir müdir ve müdebbir kuvvet (« Puissance directrice ») kabul eylemiş. Bu telâkkiyi şimdi gülünç bulanlar var, çünkü cazibeyi umumiyeye kanunları dururken hiç öyle muhayyel bir kuvvet tasavvur ve kabul olunabilir mi? Fakat cazibeyi umumiyenin mahiyeti nedir?

Malûm olmayan bu şeyler için métaphisique principler kabul etmek doğru olmadığı gibi haîi hazırda matérialiste nazariyeler ile de bütün hayat hadiselerini izah eylemek mümkün olmuyor. Gerek eski, gerek yeni fikirler ve nazariyeler hayatın mahiyetini izahattan çok uzak bulunuyor. Binaenaley esası malûm olmayan hayatın tam tarifi de mümkün olmaz; Nasıl ki müteharrik cisim haricinde concrète olarak hareket de târif olunamıyor.

Şimdiye kadar muvaffakiyetle mütalea edilebilen cihet canlı maddenin vasıfları ve kendisinde tecellî eden neşvünema, temessül, tekessur, faal hareketler, guddeler ifrazı, hâricî şartlara uymağa sâil olan taharrüş kabiliyeti, ilh. gibi hayatî tezahürlerdir; bunları gösterecek mevcuda « canlı » deniyor (Ziya, hararet, elektrik husulü gibi alâmetler hayatsız da vakî olur). Hayatî tezahürlerin en mühimmi temessül (« ad simulum ») dür; bu sayede yalnız neşvünema değil, sarf ve istihlâk olunan veya zarara uğrayan protoplasmanın ta'mir ve âkamesi de müyesser olur.

**

SIHHAT, HASTALIK.

Bu iki tâbir birbirini zıt olarak ta'rif eder gibi görülür; filvaki' hastalık sıhhatin zıddıdır; « langage usuel », sıhhatte olmayan her şahsı hasta tesmiye eder. Gerçi bütün zıddlar ile ta'rif böyledir: Hareket sükûn, sıcak soğuk ilh. gibi.

Kısaca sıhhat : uzviyet ile muhitin mütakabil aksül'amelleri ve uzuvlar vazâifi arasında müvazenettir, dinebilir.

Basit (tek hücreli) uzviyetlerde haricî muhitin tahavvülleri bunlar üzerinde hemen mahsus olur, yâni muhitin terkiibinde fizikî şartlarında vukua gelen tahavvüller uzviyetin faaliyetini değiştirir.

Hayvanatı âliyede haricî şartların değişikliğinin tesiri daha cüz'îdir, çünkü uzviyet muhitin tahavvüllerine karşı mutabakat ve müdafaa tertibatına mâliktir; hücre hayatı, hücrelerin ihtiyaçlarına uygun ve hikemi-kimyevi-nesci terkiibi heman sâbit olan bir vasat dahilinde cereyan eder; istiklâb eylemeyi asabiyenin idare eylediği deveran ile te-

min olunur; deveran uzuvlar arasında rabita tesis ve lâzım olan maddeleri bunların ihtiyaçlarına göre tevzi' eder. Binaenaleyh sıhhatte bulunan hayvanatı âliyede hücrelere en uygun ve müsait hayat şartlarını temin eyleyen daimî bir « régulation » tertibi vardır.

Fakat bu kadar nâzik bir tanzim mekanizmasının sık sık bozuklara ma'ruz kalacağına da şüphe yoktur. Dahilî sebepler veya uzviyetin muhite uymak kabiliyetini açan haricî facteur'ler ile bu régulation bozulunca sıhhat muhtel olur (Hastalık).

Sıhhat ve hastalık eskiden bir takım métaphisique telâkkilere ve ta'riflere uğramıştır.

Asclépiade'a göre canlılar aralıklarında mesafe-mesamat bulunan cüz'ü fertlerin toplanmasından mürekkeptir. Sıhhat mesamat ile cüz'ü fertlerin arasında bunların hareketlerini güçleştirecek muayyen bir nisbetin mevcudiyetinden ileri gelir; eğer mesamat gerek âdetlerinin artması gerek hareketlerinin bozulması gerek şekilce tahavvüle uğramaları itibariyle - cüz'ü fertlerle tıkanacak olursa hastalık zuhur eder.

Müessisi Asclépiade olan bu « solidisme » mesleğine mukabil Hippocrate ile başlayan ve Galien tarafından kabul edilen *Humorisme* nazariyesi çıkmıştır : Calinosa göre sıhhat dört hiltın (kan, balgam-phlegme, sarı safra, kara safra-strabil) münasip saatte imtizacında (Eucrasie); bunların kemmi veya keyfi tagayyüründen (Dyscrasie) hastalık doğar.

Hippocrate hastalığı izah için beden haricinde ve fevkinde bir facteur müdahale ettiriyor : « Nature médicetrice ». Hastalık ahlâtın imtizacı bozulunca ve beden e'falini tabii hale irca etmek üzere tabiatın sa'y ve cehdinden ibarettir. Bu telâkki Hippocrata « La nature est le médecin des maladies » dedirimiştir; fakat yine kendisi demiştir ki « tabiat ekseriya fena bir yol alır ve kendi haline bırakılmamalıdır » (Souvent la nature prend une mauvaise voie et qu'elle ne doit pas être abandonnée à elle-meme).

Maahâza Hippocrate'nin « Nature médicetrice » i métaphisique olmakla beraber bundan mühim bir fikir çıkıyor : Hastalık uzvi tagayyüre değil, bu tagayyürün mucip olduğu aksül'am el atf ediliyor. Sydenham bu fikri câzip bir formüle ile ifade eylemiştir : « La maladie n'est autre chose qu'un effort de la nature qui pour sauver le malade, taravaille de toutes ses forces a évacuer la matiere morbifique ».

Hastalık hastayı kurtarmak üzere marazî maddedi boşaltmağa bütün kuvvetiyle çalışan tabiatın cehdinden başka bir şey değildir.

Mekaniğin terekkiyatı tıpta büyük akisler uyardır. Bu suretle Borelli, Boerhave gibi âlimler bütün physiologique ve marazî hadiseleri tulumba, piston, manivelâ hareketlerine irca e-

rek hayvanî hareketi küreyvatın ev'iyé ile delkin-den münbâis, idrar ifrazını süzgeçten bir mayiin geçmesi. İlh. gibi telekkî eylemişlerdir (İatro-mécanisme).

Kimya terekki edince başka bir meslek ve tasavvurlar yol almış, müvellidülhumuza hayat cevheri addolunarak bu gazın bedene girmesine bir maniaya isnat olunmuş; Baumes kimyanın yeni müktesebatından istifade ederek bütün hastalıkları müvellidülhumuza, müv-llidülma, azot ve fosforun eksikliğine veya bolluğuna atfeylemiştir (Jatro-chimie).

Bu iki mesleğin, canlının hususiyetini ihmâl suretiyle irat bir réaction uyandırmış ve bundan iki Doctrine meydana çıkmıştır: Doctrine anatomique et physiologique. Teşrihin concret ve müsbet neticesi vazifevi bozukların bizzarure uzvî tagayyürlerden münbais olması lâzımgeldiği kabul olunarak «bir veya müteaddit uzuvların afeti» ile tarif olunmuştur (Alibert); Bu suretle ahlât bozukluğu haşevî afetlerin neticesi telâkki olunarak ikinci plâna atılmıştır.

Teşrihi doctrine müvazi olarak Physiologique Doctrine yol almıştır. Bunda esas olmak üzere evvelâ taharrüşiyet (irritabilité) kabul olunmuştur (Uzviyete, müteessir olmak ve réaction göstermek kabiliyetini veren bir hassa). Bu meslek Aristot ile Calinos zamanında mevcut idi. Fakat Haller'in mesaisi ile ruchan mevkii kazanmış ve Brown doctrinine esas olmuştur, Brown'a göre hastalık taharrüşiyetin tahavvülâtından ibarettir; Bunun pek fazla veya çok az olmasına nazaran «Sthénie» veya «Asthénie» hasıl olur. Bu nazariye her tarafta akisler yapmış ve Almanyada Hahnemann'a, İtalyada Rasori'ye, Fransada Broussais'ye ilham vermiştir.

Rasori, hastalıkların iki zıt hale irca' olunabileceğini kabul etmiş ve fakat ingiliz hekiminin aksine olarak ekseriyetinin «asthénique» olduğunu düşünmüştür (Théorie du contre stimulus); bu nazariyeye hastalıklar iltihabi ve gayri iltihabi olmak üzere ikiye bölünmüştür.

Broussais, Rasori doctrinini daha mübalâğalandırmış ve her hastalıkta iltihabın esas olduğunu kabul eylemiştir; bu telâkki farkı tıpta «iltihap ve kan alma» devrini açmıştır (Inflammation, medication spoliative).

Physiologie terakkiyatı âzâ vezifelerinin rolünü git gide meydana koyunca hastalık teşrihi tagayyürlere ve vazifevi teşevvüşler ile temyiz ve tasif edilmiştir; fakat bunlar hastalığı tamamen caractérisé etmeğe kâfi gelmez, meselâ kolu veya bacağı keşilmiş bir kimse bir yandan teşrihi tagayyür bulunmasına, diğer cihetten kesik üzven yokluğu yüzünden münasebet vazifelerinin sekteye

uğramış olmasına rağmen - hasta değildir, malûldur; keza bir mafsul iltihabı ankylose ile neticelendi demek, vazifevi bozukluk veren bir afet ile nihayetlendi demektir. Böylece kesik bacak, fazla parmak, kısa kol ve buna benzer hâller «statique» birer vazî'dir. Halbuki Hastalık canlı uzviyette vuku bulmakta olan «évolutif» bir hadisedir; hastalık - taki teşrihi tagayyür bir «état dynamique» dir (Pneumonie); hastalık-sihhat gibi uzviyetin fe'aliyet tezahürüdür (La maladie comme la Sante est une manifestation d'activité de l'organisme). Şu ifadeye göre hastalık ile sihat arasında zahiren olduğu gibi kat'i bir tezat tesis edilemez, her ikisi de canlı uzviyette cereyan eden hadiselerin muhassalasıdır.

Tabii şeraitte hayat hadiseleri subjektive olarak hissedilmeden cereyan eder. Bu gidış normal uzviyette mevcut olmayan veya ancak bazı şeraitte ehemmiyet kazanan sebepler (Causa interna vel externa) ile mümanaata uğrar, yahut artık normale doğru bir muvazenet alamıyacak derecede bozulursa hastalık hâdis olur.

Hastalığa mastar olan hücre tagayyürleridir. Bu, ya hâli hâzir muayene vasıtalarıyla malûm (Maddi tagayyürat) veya ancak bir vazife bozukluğu ile münkeşif olur (vazifevi teşevvüş); bu sönuncuya «dynamique» ta'bir olunur idi; muayene usullerinin ve vasıtalarının tekemmülü ile vazifevi teşevvüşlerin hücrede ekseriya maddi tagayyürlere müstenit olduğu anlaşılacaktır: Kalp fa'aliyetinin bazı teşevvüşleri, ezcümle Adam-Stock hastalığı buna güzel bir misâl teşkil eder; bu teşevvüş evvelce sırf vazifevi sayılırken bunun maddi esası kalbin tenebbi'hiyet cümlesindeki tagayyür olduğu hâli hazırda teayyün etmiştir (bazı vazifevi bozuklukların çok mühim roller oynayan ifrazatı dahiliye teşevvüşünden ileri geldiği meydana çıkmıştır).

Hastalığın esasına dair eski, karanlık, gayri müsbet ve gayri kabili isbat fikirleri kat'i olarak silüpe «Pathologie cellulaire» inde hastalık hakkında müsbet bir principe koymaktaki hüvük ve ebedî şeref Virchow'a aittir. Virchow hücreyi, kendi dahilinde cereyan eden kimyevî, fizikî ve biyolojik hadiseler neticesi hâmilî hayat (Traegerin des Lebens) tagayyüre uğramış hücreyi de hastalığın hususî esası (ens morbi) tevsim eylemiştir. Bu suretle hastalığın mahiyeti eskilerin metaphisique telâkkilerinden kurtulmuştur. Virchow dan beri normal ve patolojik şeraitte hücre mütaâası yeni tedkiyklere temel olmuştur.

Maahâza hücre ilminin tekâmül ve terakkiysi hücrede daha diğer (kısmen morphologie'ce, kısmen de vazifece-biologie'ce müesses) unsurların (Bionten) kabili tefrik olduğunu meydana çıkarmıştır. Başkaca ta'bir ile hücre evvelce zannolunduğu gibi müteazzî maddenin (kimyadaki gibi) cüz'ü fertleri olmayup pek muhtemelki daha başka vahdetlere ayrılmaya kompleks bir bünyeye mâliktir.

MALADIE, AFFECTİON.

Yukarıki ta'rif ve izahlardan anlaşılıyor ki hastalık : Esbabı emraz te'sirine ma'ruz ve bu sebeplere reaction gösteren bir uzviyette vuku'a gelmekte olan teşrihi tegayyürlerin ve vazifei bozuklukların hey'eti umumiyesidir. Hastalığın tabii seyri uzviyeti evvelki müvazenetine irca, etmeğe sâidir; maahâza en müsait ahvâlde bile sıhhatin iadesi ne kadar mükemmel (*Restitutio ad integrum*) olsa, artık hiç bir bozukluk bulunmasa bile hastalıktan sıfayap olmuş bulunan uzviyet hâli aslisinden bir az farklı olur : Filvaki' hastalık yeni bir takım şerait ihdas eylemiştir ve hayatın devamı için bu yeni şartlara uymak lâzımdır (*Le Dantec'in dediği gibi y a ş a m a k a l ı ş m a k t ı r « Vivre c'est s' habituer »*); meselâ intani bir hastalıktan sonra kan baktericide ve antitoxique hassalar kazanmıştır, şifa ve muafiyet veren bu mes'ud tehavvüller uzviyetin « *fonctionnement* » ında gerçi derin bir değişiklik yapmaz. Ba'zen sebepler te'sirden fariğ olduktan ve

hastalık geçmiş bulduktan sonra² uzvi bir tegayyür kalır; meselâ ba'l mafsâl romatizması esnayı seyriinde bütün misli gışalarda (plevra, perikad, endokard) iltihap husule gelebilir; bu iltihap ba'zen asıl hastalığın geçmesi ile mündefi olur. Ba'zi def'a da müzmin şekilde devam ederek nihayet müstakir teşrihi tegayyürler (tekemmüş, iltisak ilh.) İka' eyleyler; Romatizma geçtikten sonra bu suretle kalp fevhalarından birinde hâsıl olacak natemamiyet veya darlık hastalık değildir; gerçi bu teşrihi tegayyürler deveranda bir bozukluğu mucip olur fakat kalp mütabakat kabiliyeti ile bu bozukluğu müvazenete kor ve uzviyet yeni hâle almış olur. İşte sebep (romatizmanın âmilî) te'sirden fâriğ ve asıl hastalık bertaraf olduğu halde tehaddüs eden dexam tegayyürleri hastalık değil, illet (*Affection*) dir. Pathologie'de hastalık ile illet arasındaki farkı bu suretle izah edecek bir çok misâller vardır. Maahâza maladie ve affection ta'birleri ekseriya bir birleriyle karıştırılmaktadır.

HAYATİYAT BAKIMINDAN HASTA BAŞINDA HEKİM.

Profesör Doktor Kemal Cenap.

Anadolu Kliniği için seçtiğim bu mevzu, çetin bir mes'ele olduğu halde, eski bir hekim sifatiyle ve belki de eskimiş olmanın tabii neticesi olarak, biraz (pessimisme) kokan bu mevzu üzerinde bir musahabe yazmayı tercih ettim :

Hasta insan başında tababetin ve onun kollarının müessir suretlerle âmil olduğunu da ve tebabet müessesinin muztarip beşeriyetin dayanabileceği yegâne kaynak olduğuna hiç kimsenin şüphesi yoktur. Küreyi arzın her tarafında ve her nefes aldığımız ande, nece canlar kurtaran, evlâdı anayya, anayı evlâda bağışlayan Tıp müdahalelerini saygılarla anarız.

Seçtiğim mevzuda (hasta baş ucu) tabirini, bir kliniğe yatan ve hekimin her türlü (Investigation) vasıtalarıyla yakından tetkik edilen ve tetkikatın icrasına, derinleştirilmesine maddî ve manevî imkân bulunan hasta adam hakkında kullanmıyorum. Kliniklerde tabibin ve yardımcıların malik oldukları vasıtanın kemali ile müteşâşip ve mütevazın olarak (hastalık) mefhumuna karşı koyacak ve muztarip insanı kurtuluşa götürecektir şerait temin edilmiştir. Bu yazıdaki hasta adam tabiri ile ben, evinde yatan ve yahut hekimin kabinesine müracaat eden insanı anlıyorum. Bu müracaatta muhtelif cepheler vardır : hekimle hasta arasındaki münasebetler, hastalığın teşhis ve tedavisi uğrunda hekimin kafasındaki düşünceler, hastanın ictimai vaziyeti ve hatta bazı kerre halk a-

rasındaki ictimai diploması, hekimin hasta ruhiyatı hakkındaki tecrübeleri gibi âmiller, karışık bir muamele şeklini aldıkları vakidir. Bu esnada hastanın Tıp ilmi hakkında, evvelden, düşündüğü fikirleri de hesaba katılmalıdır. Çok defa görülmüştür ki bilfarz birdenbire titremeğe başlayan ve hararet derecesi kırk raddelerine çıkan bir hasta karşısında, hekim velev küçük bir şüphe de olsa, malaryaya endişesiyle kan muayenesi düşündüğü zaman, ekseriya hasta sorar : (Canım doktor bey, şunu yapmasak olmaz mı) ? Hastanın bu sorgusunu derhal hekim hakkında bir ademi itimat tezahürü gibi addetmeğe hakkımız da yoktur.

Zira hasta bunu söylerken olabilir ki, çok korkaktır da, kendisine bir işe batırıldığını bile istemez, olabilir ki kan muayenesinin mütevakkıf olduğu iktisadi vaziyeti düşünecek haldedir. Nihayet olabilir ki hasta, hakikaten hekim hakkında « lüzumsuz bir işe teşebbüs ediliyor » gibi bir düşünce ile hareket ediyor. Fakat öte taraftan hastanın bu cevabını alan hekimin derhal başı döner ve bu sorgunuu delâlet edebileceği mânaları düşünebilir, manen muztarip olabilir. Bu verdiğim misâl, çok basitlerinden biridir. Halbuki kabinesinde ve hastanın evinde pratik yapan bir hekim için daha ilmi güçlükler meydana gelebilir. Meselâ, hekimin kabinesine gelen, yahut acele evine davet edildiği bir hastada aşkâr bir teserrüf, kalp ve bu sırada baygınlık hisleri, baş dönmeleri, soğuk terler gibi ârâz görse-